

Cresi que tres factors an permetuda la sortida d'aicesta gramatica de l'occitan de la Val d'Aran qu'es vertadièrament un «obratge istoric e de referéncia» coma se ditz a la pagina 4 de la cubèrta :

1) L'existéncia d'una codificacion grafica d'aquela fòrma d'occitan montanhòl, pro socializada, per tal que se pause pas la question de las grandas nòrmas a aplicar per escriure l'aranés. Dins las anadas 80 del sègle XX, del temps que Aina Moll èra *Consellera de Cultura* a la Generalitat de Catalonha, lo trabalh d'una plan oficiala «Comission entar estudi d'era normatiua lingüística [sic] aranesa» abotiguèt a un ensemble de nòrmas aprovadas per la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat. Çò que fa que, ara, l'occitan aranés s'escriu segon las meteissas nòrmas de l'Institut d'estudis occitans que las autras fòrmas locals de lenga, de Bordèu a Niça e de l'Auvèrnha a la Val d'Aran. Los membres de la «Comission» venguts del nòrd del Pont del Rei èran lo defunt Miquèu Grosclaude, Pèire Bèc e Jacme Taupiac. Nòstre critèri fonamental, èra estat de trabalhar a una bona «codificacion grafica» mas de daissar als araneses l'entèira responsabilitat de la «codificacion lingüística». Totes tres èrem occitans, ni mai ni mens que los araneses, mas èrem pas araneses e doncas nos acomptèren de transpausar, ambe una granda prudéncia e una granda soplesa, las nòrmas graficas de l'IEO, mas sense impausar la mendre causida morfològica ni lexicala.

2) L'oficialitat de l'aranés, a la Val d'Aran (emai dins la rèsta de Catalonha !) e doncas l'ensenhament d'aquela fòrma d'occitan dins totas las escòlas de la «comarca», son emplec dins l'administracion, la preséncia publica de la lenga escricha : tot aquò son de realitats sociolingüísticas indefugiblas. Quand, al ras de Vielha, un cartèl luminós vos anóncia en cinc lengas que podètz passar lo Pòrt de la Bonaigua, una de las lengas que desfilan es l'occitan aranés : «Port de la Bonaigua : dubèrt». Emai, *dubèrt* es non solament d'aranés mas tanben d'occitan estandard ! (Las autras quatre lengas son lo castelhan, lo catalan, lo francés e l'anglés.) L'aranés, a la Val d'Aran, es una lenga socialament visibla e socialament prestigiosa.

3) La «politica glotofagica» menada per las autoritats de l'Estat espanhòl (politica ferotja, al mens al començament de la «negra nuèch» del franquisme que durèt un quarantenat d'ans) es estada plan mens eficaça que la meteissa politica menada dins l'Estat francés. Es un truïsmè de dire que la meteissa lenga occitana se parla plan mai dins la pichona Val d'Aran situada dins l'Estat espanhòl que non pas dins los 31 departaments de la Republica francesa. A la Val d'Aran, los mainats pàrlan occitan. Dins las regions occitanas de la Republica francesa, n'i a de milièrs que l'aprènon e que n'an, per consequent, una bona «coneissença passiva» mas una practica febla. (La meteissa situacion sociolingüística se tròba, dins una mendre mesura, dins una granda vila coma Barcelona, ont un fum de joves serián capables de parlar catalan mas pàrlan castelhan entre eles.) En Euròpa, La França es la campiona de la «purificacion lingüística doça e trionfanta» mentre que l'Espanha es un dels Estats mai respectuoses de la diversitat lingüística naturala. La Val d'Aran foguèsse politicament francesa, solide que la vièlha lenga del país se trobaria dins una òrra situacion de tèrme inferior de la diglossia, coma es lo cas dins los 31 departaments de l'airal lingüistic occitan.

Una tala *Gramatica aranesa* èran doncas «socialament possible» a la Val d'Aran, plan mai que dins l'«Occitània francesa».

Aitor Carrera a fach dins son libre una excellenta descripcion de l'occitan aranés, de Canejan a Sarladú. Coneix e explica clarament totas las varietats diatopicas de la lenga. Es aital qu'aprenèm qu'a Bau-

sen e Canejan, dos vilatges situats al ras de la frontièira politica ambe la Republica francesa, lo grafèma *h*, dins de mots coma *era hèsta* «la fèsta», *era haria* «la farina», *era truha* «la trufa», *cauhar* «calfar», representa una «aspiracion», coma dins un fum de parlars gascons situats mai al nòrd-èst, e mai que mai al nòrd-oèst, mentre que «non i a cap de realizacion fonetica ena major part des vilatges aranesi». (p. 59). Es vertat qu'«*aspiracion*» es lo tèrme tradicional per designar l'acha gascona o germanica. Mas, en realitat a pas res d'una «aspiracion»: es una vertadièira *expiracion*. «Les phonéticiens anciens ont appelé “aspiration” un phone qui est en réalité une expiration.» (P.R. Léon, *Phonétisme et prononciation du français*, Nathan, 1992.) Parlar d'*expiracion* seriá estat un anticonformisme terminologic benvengut. La *Gramatica aranesa* es claufida d'indicacions sus çò que se ditz dins cada endrech de la Val d'Aran. Aitor Carrera a una coneissença que sembla exhaustiva de la geografia lingüistica aranesa.

Pro sovent senhala tanben las diferéncias que i a entre lo parlar dels ancians, mai purament occitan, e lo dels joves, ambe mai de *meridionalismes*, es a dire de catalanimes o de castelhanimes. Es aital qu'a prepaus de l'adjectiu indefinit *quauquarren* (occitan estandard «*quicòm*»), explica que «er ispanisme +alگو non ei corrent ena lengua orau mès ei emplegat per quauqui joeni.» (P 139, nòta 25.) I a tanben de joves que pronóncian *ja* coma s'èra escrich *ià*: aquela realizacion «cau que sigue abandonada». (p. 223) Una remèrca d'aquela mena implica que l'Aitor Carrera s'es fach longament ambe un grand nombre d'araneses, e non pas sonque ambe mièja dotzena de «testimònis lingüistics», davant lo magnetofòn, qualques oradas cadun.

Es plan evident qu'es (ambe lo catalan Xavier Lamuela e l'american Ryan Christopher Furness) un dels lingüistas mai competents en occitan aranés, emai benlèu lo que coneis mai intimament aquela fòrma d'occitan gascon montanhòl.

Mas, Aitor Carrera descriu pas l'aranés sonque «pour le plaisir de savoir et de ne pas ignorer», seгон la formula qu'aimava dire sovent lo professor Joan Seguí, de Tolosa. Es un lingüista qu'a coma ambicion de «netejar [er aranés] d'interferéncias», «hèr causides e –donc– prescriuèr» (p. 39). Descriu l'aranés minimosament, non pas «entà isolar ues varietats locals, mès tà arreintegrar-les en ensemble dera lengua occitana» (p. 39). Concrètament, aquel prètzfach lo mena a censurar tres menas d'incorreccions:

1) Çò qu'apèra «es meridionalismes», es a dire los castelhanimes e los catalanimes passats en aranés. Coma equivalent del castelhan *hasta* e del francés *même*, dins un aranés corrècte cal pas dire *asta*, mas, tot simplament *tanben* o *a mès*. (p. 236) (Dins l'occitan emplegat actualament pels occitanistas de la Republica francesa, s'emplega de mai en mai *i comprés*, òrre francisme, transposicion del francés *y compris*, pas mai recomandable que lo castelhanisme aranés *asta*.) Cal pas dire *per casualitat* mas *per azard* o *per escadença* (p. 241).

Dins lo quíte títol del libre, *Gramatica aranesa*, e non pas **gramàtica*, es illustrada una causida normativa coratjosa e benvenida: dins un aranés corrècte, val mai evitar lo «meridionalisme» que consistís a accentuar doás sillabas abans la fin, a la castelhana e a la catalana, de mots coma *la musica*, *la fisica*, *ua explicacion teorica*. L'occitan aranés aurà aital la meteissa accentuacion paroxitonica que l'aragonés vesin.

D'un cap a l'autre de la gramatica, l'autor senhala çò vengut del castelhan e del catalan e que cal «refusar». (Es lo mot qu'emplega.)

2) Los localismes qu'aluènhan tròp l'aranés de çò que deu èsser un occitan plan codificat son tanben censurats. Al lòc d'*acrò*, cal causir la fòrma *aquerò*, çò que, de segur, implica una certana descodificacion de l'unica fòrma escricha considerada coma corrècta. «En diuèrsi punts aranesi se ditz *diòra*. Totun, era realizacion elocutiva formau cau que sigue [de'(h)òra], sense barradura dera vocau pretonica.» (p. 218). La sola fòrma *dehòra* (occitan estandard «defòra») es doncas la de l'aranés corrècte. Plan sovent l'autor descriu minimosament la lenga parlada e prescriu una fòrma leugièrament diferenta per tal de far de l'aranés una de las fòrmas locals admissiblas de la «granda lenga occitana». Dins tota lenga de cultura, i a una certana distància entre lo parlar de la vida vidanta, mai o mens escarraunhat, ambe de variants diatopicas, e la «lenga literària», unifòrma e socialament prestigiosa. Per dire «alara» o «ala-

vetz», totes los catalans emplégan pas la fòrma *llavors*, codificada per Pompeu Fabra : ai agut ausit *allavonts*. Mas, totes escrívon *llavors*, emai es çò que dison quand prènon garda de «parlar coma cal».

3) Los francismes son presents en aranés, coma dins l'occitan del nòrd del Pont del Rei e son pas mai recomandables. Naturalament, es la consequéncia del fach que pendent de sègles los araneses comunicàvan plan pus aisidament ambe los compatriòtas del nòrd que non pas ambe los autres «espanhòls» del sud : tant que i aviá pas lo tunèl de Vielha, realizat al començament del franquisme, lo Pòrt de la Bonaigua èra impracticable a causa de la nèu durant una brava partida de l'annada. Occitans de l'Estat espanhòl e occitans de la Republica francesa, nos cal «porgar nòstra lenga» (la formula es de Loís Alibèrt) d'aqueles francismes, tant los unes coma los autres. Cal pas dire *apuprètz mas mès o mens* (p. 230), *piri mas peyor o mès dolent* (p. 231), *totafèt mas completaments*. Un «occitan del Nòrd» es totjorn estonat –coma ai aguda l'ocasion d'o experimentar personalament– d'ausir de lexèmas coma *eth sanglièr per lo singlar*, *eth cimentur per «eth paredèr que trabalha damb ciment»*, *eth caièr per lo quasèrn*. Es vertat qu'a la glèisa parroquiala Sant Miquèu de Vielha se pòdon legir d'inscripcions plan ancianas en francés, coma *Jésus au jardin des olives* (francés modèrne : «*Jésus au jardin des oliviers*»). Aquò pròva que l'influéncia lingüística francesa es pas recenta a la Val d'Aran.

Aver lo projecte de redigir una gramatica scientifica de l'occitan aranés dins aquel parlar montanhòl de «pastres e gents dei mas» podiá semblar una escomesa bufèca. L'escomesa es estada ganhada.

Qualques annadas a, las solas lengas pensablas, per far una descripcion lingüística de l'aranés, èran lo castellan, lo francés o lo catalan. Efectivament, èra çò que se podiá constatar. En 1969, Casimiro Ademá Mora publiquèt *Estudio sobre del dialecto aranés*. Alain Viaut èra l'autor de *L'occitan gascon en Espagne : le Val d'Aran*, sortit en 1984. E Joan Coromines, en 1990, publiquèt *El parlar de la Vall d'Aran. Gramàtica, diccionari i estudis lexicals sobre el gascó*. Mas, degun aviá pas l'ideassa d'anar emplegar l'aranés per far una descripcion scientifica del quite aranés. La situacion de diglossia fasiá que la lenga èra reservada als escambis orals de la vida vidanta e a qualques creacions literàrias «regionalistas». Mas, «las lengas seriosas» èran lo castellan, lo francés – e lo catalan, mai que mai despuèi lo periòde de «libertat lingüística» qu'a correspondut ambe l'instauracion de la vertadièira democracia.

Après la publicacion de la *Gramatica occitana* de Loís Alibèrt, en 1935, en occitan lengadocian, la sortida de la *Gramatica aranesa* d'Aitor Carrera, en occitan aranés, me sembla constituïr, una etapa importanta per conferir a la lenga de Condó-Sambeat mas tanben de Frederic Mistral e de Joan Bodon, l'estatut de «lenga de cultura d'Euròpa». Sabèm qu'un «patés» es pas altra causa que «une langue qui a réussi». De segur, sabèm que los critèris de la «capitada lingüística» son mai que mai politics e economics. Al sègle XIX, se disiá umoristicament qu'una granda lenga de cultura èra «le patois d'un pays qui a une marine de guerre». Mas, i a tanben los critèris mai purament culturals : l'existéncia d'una granda literatura o de textes religioses estimats revelats per de milions de cresents dona un immens prestigi a de lengas coma l'ebrau e lo grèc; l'emplec d'una lenga dins la recerca scientifica de naut nivèl es tanben una donada que li conferís de prestigi. E, tot simplament, l'emplec metalingüistic de l'occitan per descriure l'occitan, es un «compòrtament occitanista» que pòt pas mancar d'èsser d'una granda eficàcia. Aitor Carrera auriá pogut escriure sa gramatica en castellan o catalan. A causit de l'escriure en occitan. Cal salutar l'engatjament occitanista d'un excellent lingüista. Tota persona que trabalha a la promocion actuala de la lenga dels trobadors e de Joan Bodon li serà immensament reconeissenta d'aquela causida. Cambiar las condicions economicas e politics d'Occitània es quicòm de pus malaisit que de decidir d'emplegar lo mai sovent possible nòstra «lenga mespresada», dins d'obratges d'un plan bon «nivèl universitari», per tal que foncione coma una de las lengas de cultura d'Euròpa. La sola causa que cal desirar es qu'aquel «compòrtament lingüistic» venga de la part dels universitaris que sàbon l'occitan, de mai en mai espontanèu e banal. Del punt de vista estrictament scientific, a pas cap d'importància qu'un libre siá escrich en francés, en occitan o dins una altra lenga d'Euròpa : se pòdon dire de causas bèstias o intelligentas dins quina lenga que siá. Del punt de vista occitanista, per contra, a una enòrma importància qu'un libre indefugible en rason de sa granda qualitat, siá redigit en occitan.

Qu'aquela *Gramatica aranesa* siá redigida en aranés presenta tanben l'avantatge de contribuir practicamente a codificar l'aranés standard. L'autor a rason, per exemple, de dire *era nuança*, puslèu que *eth matís* : es un francisme passat dins practicamente totas las lengas d'Euròpa, e quitament en rus. E aital l'aranés fa l'unitat ambe los autres parlars occitans ont, de segur, *nuança* es un mot que s'emplega fòrça.

Aitor Carrera es un universitari qu'a d'evidentas qualitats pedagogicas : s'exprimis dins un estil que me fa pensar mai al d'André Martinet qu'al de Gustave Guillaume. Un romanista acostumat a legir de tèxtes tecnicos dins las principalas lengas neolatinas comprendrà sul pic una frasa coma : «Generauements es substantius aranesi an eth madeish genre qu'en d'utes modalitats dera lengua occitana, çò que vò díder qu'er aranés coincidís ben soent damb eth catalan, e que fòrça còps non hè pas es madeishes causides qu'eth castelhan e –sustot– qu'eth francés.» (p. 90) Ai idèa qu'aquela ambicion de s'exprimir de tal biais que lo mai possible de lectors comprèngan aisidament es una volontat perfiechament conscienta de la part de l'autor. Ai plan aimada aicesta frasa eminentament umoristica : «Aqueth escrivan non se compren bric. En conseqüència, n'i a que pensen qu'ei excellent.» (p. 264)

Mas, «pedagogia» vòl pas dire «demagogia» : cada còp qu'es necessari emplega los tèrmes tecnicos per parlar de las realitats que vòl descriure. Rai quand son de tèrmes que se tròban dins totes los diccionaris de lingüistica, coma *bilabiau*, *labiodentau*, *alveolar*, *palatau*, *velar* (p. 69). Per contra, se tot lo mond sap çò qu'es un *toponime*, totes los diccionaris pòrtan pas qu'un *oiconime* es un «nom d'ostal». E, qual sap que l'*ergatiu* es un cas de la lenga basca, de las lengas caucasicas (coma lo georgian) e del tibetan, que met en relèu lo complement ? Doncas, una *construccion ergativa* s'exprimis pas, dins las lengas neolatinas, ambe un cas de la declinason, mas mejançant una certana construccion sintactica. S'avètz pas jamai ausit parlar de l'*ergatiu*, sabètz pas çò qu'es una *construccion ergativa* (p. 214). Una suggestion : un lexic de tres o quatre paginas, a la fin del libre, consacrat als tèrmes tecnicos de lingüistica vertadièrament pauc corrents seriá d'una granda utilitat, dins la segonda edicion. Aquò aumentariá considerablament la qualitat pedagogica del libre, qu'es ja plan bèla.

Un libre claufit de detalls lingüistics pòrta fatalament quelques imperfeccions emai quelques errors. Ne senhalarei una sola. Es exagerat de dire que «dempús dera frontèra [er emplec de la preposicion *entà* ~ *tà* per exprimir era] situacion temporau damb ores, desapareish còp sec» e que doncas çò que se ditz en aranés *Era hèsta que comence tàs quate*, se ditz, mai al nòrd *Era hèsta que comence a quate ores.*» Dins mai d'un parlar gascon al nòrd del Pont del Rei (per exemple en Bearn e en Lomanha) *A cinc oras* vòl dire 'exactament a cinc oras' mentre que *Entà cinc oras* vòl dire 'un pauc abans o un pauc après cinc oras'.

Mas, es un plaser d'aver a dire que l'aranés es pas tan diferent de «l'occitan de França» coma o crei Aitor Carrera.